

Pierwsze powstania kozackie

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Linia chronologiczna](#)
- [Film + Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: *Opinia historyka ukraińskiego Pantelejmona Kulisza o wydarzeniach w Sołonicy*. Cytat za: Zbigniew Wójcik, *Wojny kozackie w dawnej Polsce*, Kraków 1989, s. 20.
- Źródło: *Opinia polskiego historyka Zbigniewa Wójcika o wydarzeniach w Sołonicy*. Cytat za: Zbigniew Wójcik, *Wojny kozackie w dawnej Polsce*, Kraków 1989, s. 20.

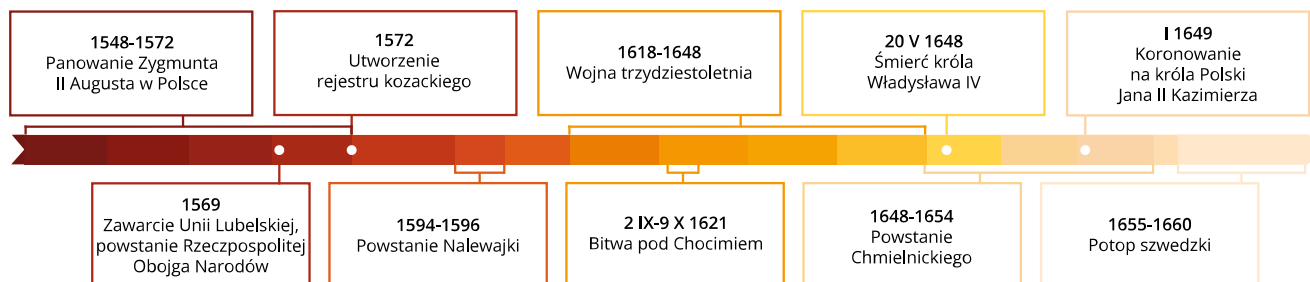

Pierwsze powstania kozackie

Tabor.

Źródło: Józef Brandt, Wikimedia Commons, domena publiczna.

Włączenie południowych ziem Wielkiego Księstwa do Korony w 1569 r. zintensyfikowało kolonizację tych słabo dotychczas zaludnionych terenów. Po części była to samodzielna kolonizacja chłopów, zwłaszcza z sąsiednich województw ruskiego i podolskiego, po części zaś osadnictwo zorganizowane z inicjatywy magnaterii kresowej, która w swoich majątkach oferowała 20- lub nawet 40-letnie zwolnienia od danin. Ponieważ jednak ziemiom tym stale zagrażały najazdy tatarskie, osiedlali się tam ludzie energiczni, gotowi podjąć ryzyko, często będący na bakier z prawem i normami społecznymi. Fala kolonizacyjna nie dotarła na Dzikie Pola, nazywane też Zaporozem lub Niżem – tereny rozlewisk dolnego Dniepru, leżące niemal u wrót Chanatu Krymskiego.

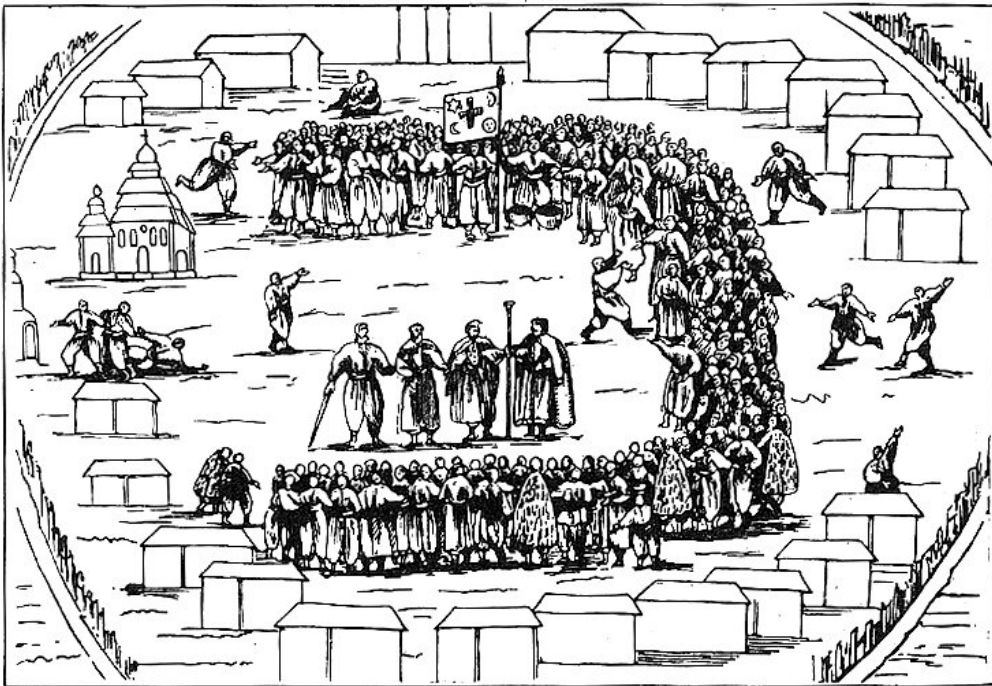
Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

- Scharakteryzujesz organizację społeczności Kozaków i jej znaczenie dla dalszych relacji z Rzeczpospolitą.
- Wymienisz przyczyny i opisziesz przebieg pierwszych powstań kozackich.
- Opiszysz politykę polskich królów wobec Kozaków.

Przeczytaj

Kozaczyzna

[Zaporoże](#) obfitowało w ryby i zwierzynę, dlatego latem ściągali tam grupy myśliwych i rybaków, chętnie podejmujące również wyprawy łupieżcze na Tatarów i czarnomorskie prowincje tureckie. Kozacy lub Niżowcy, jak ich nazywano, wytworzyli już w XVI w. specyficzny typ organizacji militarnej. Na jej czele stał obieralny hetman zaporoski, wyprawami dowodzili zaś [atamani](#). Głównym ośrodkiem Kozaczyzny była [Sicz](#), warowny obóz i zarazem jedyna na Zaporozżu większa osada. Zimą większość Kozaków powracała na północny zachód, w okolice Czehrynia, Białej Cerkwi, Czerkasów lub Kaniowa. Na Sicz pozostawała kilkusetosobowa straż.

Rada kozacka. Był to decyzyjny organ władzy kozaków. W radzie brali udział niemal wszyscy Kozacy, czasem nawet kilkadziesiąt tysięcy osób. Sprawowała ona władzę sądowniczą, ustawodawczą oraz wykonawczą i decydowała m.in. o wyprawach wojennych, czy wyborze atamana.

Opisz na podstawie ilustracji sposób obradowania rady.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Elitę społeczności kozackiej stanowiła starszyzna, złożona z ludzi bogatszych, nieraz posiadających własne gospodarstwa lub majątki na Ukrainie. Ubożsi, zwani hołyszami, utrzymywali się z myślistwa i łupów wojennych, co wielu chłopom ukraińskim wydawało się atrakcyjniejsze od bycia poddanym. Polska [magnateria](#) stopniowo zaprowadzała na Ukrainie porządki typowe dla Korony, zwiększając kontrolę nad chłopstwem, wprowadzając poddaństwo osobiste i egzekwując [monopol propinacyjny](#). Fakt, że cieszący się swobodami

Niżowcy zamieszkiwali zimą w tych samych wsiach, co chłopci pańszczyźniani, zachęcał tych ostatnich do ucieczek na Zaporozże i przyłączania się do buntów kozackich podczas zatargów z Rzeczpospolitą. Polonizacja możnowładztwa ruskiego i jego [konwersja](#) na katolicyzm potęgowały antagonizmy społeczne, na które nakładały się konflikty religijne, a przecież przynależność wyznaniowa stanowiła wówczas podstawowy element samookreślenia jednostki i wyznacznik jej tożsamości. To właśnie motywy religijne miały wkrótce odegrać ważną rolę w ideowym uzasadnieniu powstania Chmielnickiego, choć jeszcze 30 lat wcześniej Kozacy byli pod tym względem dość obojętni i brali udział z Polakami w wyprawach przeciw prawosławnej Rosji.

Powstanie rejestru i pierwsze bunty kozackie

Za jedną z głównych swych swobód uważali Kozacy autonomię, przez którą rozumieli także możliwość organizowania wypraw rabunkowych na terytorium Imperium Osmańskiego i Chanatu Krymskiego. Ponieważ najazdy te ściągały na państwo polsko-litewskie gniew Turcji, sejm starał się im przeciwdziałać. W 1572 r. utworzono liczący 3 tys. osób rejestr kozacki. Wpisanych doń Niżowców uznano za żołnierzy Rzeczypospolitej, gwarantowano im w zamian za służbę wojskową wolność osobistą oraz posiadanie ziemi. Natomiast starostowie kresowi dążyli do zrównania Kozaków spoza rejestru z poddanyymi chłopami. W ten sposób zarysował się podział na Kozaków „statecznych”, czyli gotowych podporządkować się Rzeczypospolitej, i „swawolnych”, uczestniczących w nielegalnych wyprawach łupieżczych na Chanat Krymski oraz tereny Imperium Osmańskiego i gotowych podnieść bunt.

Strona tytułowa rejestru kozackiego.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Ograniczenie autonomii i kilkuletni nieurodzaj stanowiły tło pierwszych powstań kozackich. W latach 90. XVI w. na czele buntu stanął najpierw Krzysztof Kosiński, a wkrótce w jego ślady poszedł Semen Nalewajko. Oba powstania stłumiono. Uspokojenie przyniósł początek XVII w., kiedy Kozacy brali udział w walkach z Moskwą. Jednocześnie jednak wzrosła ich liczba, gdyż przyłączali się do nich zwykli chłopci. Kiedy tylko wojna moskiewska ustała, Niżowcy wznowili wyprawy na Krym i posiadłości tureckie, na co Rzeczpospolita odpowiedziała podniesieniem rejestru do 6 tys. i próbami przeciwdziałania wyprawom. Kolejne powstania kozackie z powodu ograniczania swobód wybuchały w 1625, 1630, 1635 i 1638 roku.

W połowie września 1625 roku wybuchło tzw. powstanie Żmają. Przyczyną rewolty była zbrojna wyprawa Kozaków na Kaffę, leżącą ówczesnie na terytorium Imperium Osmańskiego oraz tajne pertraktacje z carem Michałem I Romanowem. Aby powstrzymać kozackie wyprawy łupieżcze, Rzeczpospolita wysłała na Ukrainę swoje wojska w sile 8 tys. żołnierzy pod dowództwem hetmana Stanisława Koniecpolskiego. Naprzeciw nim z Zaporozża wyruszyli Kozacy pod dowództwem hetmana Marka Żmają. Po decydującej bitwie na uroczysku Niedźwiedzie Łozy koło Jeziora Kurukowego, Koniecpolski zaproponował zawieszenie broni. Przeciwnego rozejmowi Żmają usunięto z funkcji hetmana, a jego miejsce zajął Michał Doroszenko. Ugoda kururkowska kończąca rewoltę zakazywała Kozakom wypraw przeciw Turcji oraz ograniczała ich rejestr do 6 tys. ludzi.

Kolejne zbrojne wystąpienie Kozaków, tym razem pod wodzą hetmana Tarasa Fedorowicza wybuchło w 1630 roku. Ograniczenie liczby Kozaków rejestrowanych spowodowało wzrost liczby Kozaków bez określonego statutu prawnego, co rodziło tarcia. Rosło również napięcie pomiędzy wyznawcami prawosławia niezależnymi od papieża a wyznawcami kościoła unickiego podległymi papieżowi i utożsamianymi z Polakami, których mnisi prawosławni oskarżali m.in. o niszczenie cerkwi i wprowadzanie siłą religii rzymskokatolickiej. Wciąż też trwały kozackie wyprawy łupieżcze na pogranicze Rzeczpospolitej. Sygnałem do powstania było ścięcie przez kozactwo nierejestrowanego hetmana Hryćko Czarnego, prowadzącego propolską politykę. W marcu 1630 r. pod wodzą hetmana Tarasa Fedorowicza wyruszyło z Zaporozża ok. 700 wypisanych z rejestru Kozaków. W Czerkasach pojmali oni hetmana Kozaków rejestrowych Grzegorza Czornyja, następnie wraz z okolicznymi chłopami zaatakowali i zdobyli Korsuń. Tutaj przyłączyli się do nich Kozacy rejestrowani. W kwietniu liczba powstańców sięgnęła ok. 40 tys. W maju armia Rzeczpospolitej rozpoczęła oblężenie warownego taboru kozackiego pod Perejasławiem. W końcu w czerwcu ruszyły rozmowy zakończone podpisaniem ugody perejasławskiej, w której Kozacy zobowiązali się zaprzestać wypraw na ziemie tureckie, a liczbę Kozaków rejestrowych powiększono do 8000. Zapisy te nie uspokoiły sytuacji i wkrótce doszło do kolejnych powstań kozackich.

W 1635 r. Sejm Rzeczpospolitej po raz kolejny ograniczył swobody kozackie, zmniejszając liczbę wojska zaporoskiego i zatwierdził

Iwan Sulima, hetman nierejestrowych wojsk Kozaków zaporoskich w latach 1628–1629 i 1630–1635, przywódca powstania kozackiego z 1635 r. Drobný szlachcic, jeden z zarządców majątku Stanisława Żółkiewskiego. Prowadził wyprawy kozackie przeciw Chanatowi Krymskiemu i Imperium Osmańskiemu. Tuż przed śmiercią przyjął wyznanie rzymskokatolickie. Zwróć uwagę na wizerunek Sulimy. Wyjaśnij, dlaczego przypomina on polskich szlachciców.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

budowę twierdzy Kudak, która miała trzymać wojowniczych Kozaków w ryzach. W sierpniu tego samego roku hetman Kozaków nierejestrowanych Iwan Sulima, wracając z wyprawy łupieżczej nakazał zaatakować nowo powstałą twierdzę. Po 6-godzinnej walce siły Rzeczypospolitej się poddały, a Kudak został zniszczony. Wkrótce na miejsce dotarła ekspedycja karna pod wodzą Stanisława Koniecpolskiego. Sulima został wydany, wywieziony do Warszawy i stracony.

Na Zaporozu wciąż wrzało. W 1637 roku doszło do buntu chłopsko-kozackiego skierowanego przeciw szlachcie pod wodzą Pawła Pawluka. Ten zryw wojska Rzeczypospolitej dość szybko stłumiły. Pawluka stracono, a część powstańców wziętych do niewoli nabito na pal. Zawieszenie broni nie trwało długo. Kilka miesięcy później, wiosną 1638 roku, hetmani kozaccy Jakub Ostranica i Dymitr Hunia na wieść o ograniczeniu rejestru i likwidacji Kozaczyzny, wywołali kolejne powstanie. Bunt objął tereny środkowego Dniepru, okolice Czerkas i Łubniów, nie był jednak

dobrze zorganizowany i siły Rzeczypospolitej stłumiły powstanie w sierpniu 1638 roku.

„Stateczni” Kozacy rejestrowi zachowywali się lojalnie i uczestniczyli w zwalczaniu buntów „swawolnych”. Po zdławieniu ostatniego z nich zastosowano szczególnie ostre represje. Kozackie swobody zniesiono, na czele rejestru postawiono Polaków, a Niżowców spoza rejestru zrównano z chłopami. Armaty twierdzy Kudak kontrolowały Dniepr, uniemożliwiając Kozakom wyprawy na Morze Czarne. Na Ukrainie zapanował złoty pokój. Do czasu.

Plany wojny tureckiej

Stosunki polsko-tureckie po pokoju chocimskim z 1621 r. układały się poprawnie. Jedynym zagrożeniem z południowego wschodu były najazdy tatarskie. Aby to zmienić, hetman koronny Stanisław Koniecpolski planował wyprawę na Krym, sugerując przy tym nawiązanie współpracy z Rosją. Zamyśl ten podjął Władysław IV, ale w jego oczach wyprawa na Krym miała być wstępem do rozprawy z Turcją. Tylko wielka wojna z potężnym

przeciwnikiem mogła być uzasadnieniem dla ponoszenia kosztów związanych z rozbudową armii. W 1645 r., przy cichym wsparciu posła weneckiego Giovanniego Tiepolo, który przybył do Rzeczypospolitej w celu zmontowania ligi antytureckiej, król w tajemnicy rozpoczął zbrojenia. Śmierć cieszącego się autorytetem hetmana Koniecpolskiego rok później oraz ujawnienie planów wojny wywołały wzburzenie szlachty i wielu senatorów. Władysław IV ponownie, tak jak w 1635 r., musiał rozwiązać oddziały wyszkolonych już żołnierzy, którzy natychmiast zaciągnęli się do walki na polach [wojny trzydziestoletniej](#). Rzeczpospolita pozostała bez armii, podczas gdy na Ukrainie narastało wrzenie, Niżowcy liczyli bowiem – zgodnie zresztą z obietnicami płynącymi z najbliższego otoczenia króla – na udział w wojnie i związane z tym łupy.

Karol Ferdynand Waza (1613–1655), portret pędzla Daniela Schultza z ok. 1650 r. Biskup wrocławski i płocki nigdy nie przyjął święceń kapłańskich. Aż do śmierci administrował swymi diecezjami, a funkcje duchowne wypełniali zań biskupi pomocniczy.

Źródło: Daniel Schultz, olej na płótnie, Muzeum w Nysie, Wikimedia Commons, domena publiczna.

Słownik

ataman

dowódca wojsk kozackich, a także naczelnik kozackich osiedli

elekcja

(z łac. *electio* – wybór) wybór przez głosowanie na wysokie stanowisko lub urząd; dawniej: wybór króla głosami szlachty

konwersja

(łac. *conversio* – odwrócenie) przekształcenie; tutaj: zmiana wyznania w obrębie wyznań chrześcijańskich

monopol propinacyjny

(łac. *propinatio* – przepijanie do kogoś) w dawnej Polsce: wyłączne prawo szlachcica do produkcji trunków; też: obowiązek kupowania przez chłopów określonych ilości tych trunków

magnateria

(z łac. *magnatus* – możnowładca) w Polsce najbogatsza warstwa szlachty

Sicz Zaporoska

(ukr. *Запорозька Січ*) główny ośrodek Kozaków zaporoskich; ufortyfikowany obóz kozacki, zakładany od XVI w. na różnych wyspach dolnego Dniepru

wojna trzydziestoletnia

konflikt w Europie trwający w latach 1618-1648, rozgrywający się pomiędzy katolicką dynastią Habsburgów a protestanckimi państwami Świętego Cesarstwa Rzymskiego oraz wspierającymi je państwami europejskimi – Szwecją, Danią, Republiką Zjednoczonych Prowincji, Francją

Zaporoże

historyczna kraina nad dolnym Dnieprem; teren siedzib kozackich

Słowa kluczowe

rejestr kozacki, Kozacy, Krym, najazdy tatarskie, Ukraina, Zaporoże, Rzeczypospolita Obojga Narodów

Bibliografia

M. Markiewicz, *Historia Polski 1492–1795*, Kraków 2011.

W.A. Serczyk, *Na dalekiej Ukrainie*, Kraków 1984.

Z. Wójcik, *Wojny kozackie w dawnej Polsce*, Kraków 1989.

Linia chronologiczna

Polecenie 1

Zapoznaj się z linią chronologiczną, a następnie wykonaj polecenia.

Polecenie 2

Wyjaśnij, czym był Kudak, czemu służył i jaki był jego los.

Polecenie 3

Czy twierdzenie prof. Władysława Tomkiewicza, że Rzeczpospolita mogła zaprowadzić spokój na Ukrainie jedynie przez zniszczenie Kozaczyzny lub stworzenie jej odpowiednich warunków bytu, jest uzasadnione w świetle powyższych źródeł? Uzasadnij swoje zdanie.

Film + Sprawdź się

Polecenie 1

Zapoznaj się z filmami i wykonaj kolejne polecenia.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DoTNlts8A>

Nagranie filmowe dotyczące kozaków i pierwszych powstań kozackich, część pierwsza.

Polecenie 2

Opisz proces tworzenia się Kozaczyzny.

Twoja odpowiedź

Polecenie 3

Scharakteryzuj źródła utrzymania Kozaków w XVI i XVII wieku. Opisz, czym był i czemu służył rejestr Kozaków.

Twoja odpowiedź

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DoTNlts8A>

Nagranie filmowe dotyczące kozaków i pierwszych powstań kozackich, część druga.

Polecenie 4

Podaj przyczyny powstań kozackich, które wybuchały w Rzeczypospolitej pod koniec XVI i w pierwszej połowie XVII wieku.

Powstanie:

Przyczyny:

Powstanie Kosińskiego (1591)

Powstanie Nalewajki (1594-1596)

Powstanie Żmajty (1625)

Powstanie Fedorowicza (1630)

Powstanie Pawluka (1637)

Powstanie Ostranicy i Huni (1638)

Polecenie 5

Scharakteryzuj politykę królów polskich wobec Kozaków.

Tvoja odpowiedź

Przeanalizuj opinie historyków przytoczone niżej, a następnie wyjaśnij, co zaszło w Sołonicy. Wskaż zbieżności w poglądach obu historyków na temat wspomnianego zajścia.

“ **Opinia historyka ukraińskiego Pantelejmona Kulisza o wydarzeniach w Sołonicy**

Straszne sceny, straszny zasiew nieprzejdanej nienawiści w przyszłości! Czemże mógł być drobiazg uratowany z sołonickiego pogromu, jeżeli nie ludźmi, których zadaniem, według słów Kadłubka, stawało się nasycenie wścieklej zemsty w krwi polskiej! Pod Lubnami, na Sołonicy porodzili się owi straszliwi rycerze Chmielniczczyny! Pod Lubnami na Sołonicy Lachów opanował ów szat, jaki opanowywa człowieka na widok zamordowanego brata.

Źródło: Opinia historyka ukraińskiego Pantelejmona Kulisza o wydarzeniach w Sołonicy. Cytat za: Zbigniew Wójcik, Wojny kozackie w dawnej Polsce, Kraków 1989, s. 20.

“ **Opinia polskiego historyka Zbigniewa Wójcika o wydarzeniach w Sołonicy**

Wypadki na Sołonicy nie przyniosły w przyszłości niczego dobrego zarówno Polsce, jak i Ukrainie. Utopiony okrutnie we krwi zryw kozacki pod wodzą Nalewajki rozjątrzył tak stosunki, że możliwość rozumnego rozwiązania kwestii kozackiej zmalała do zera, a Kozacy czekali tylko okazji, by znów powstać do walki z Rzeczpospolitą.

Źródło: Opinia polskiego historyka Zbigniewa Wójcika o wydarzeniach w Sołonicy. Cytat za: Zbigniew Wójcik, Wojny kozackie w dawnej Polsce, Kraków 1989, s. 20.

Twoja odpowiedź

Ćwiczenie 2

Ułóż wydarzenia w kolejności chronologicznej (od najwcześniejszego do najpóźniejszego).

zdobycie Kudaku przez powstańców Iwana Sulimy

wybuch powstania Semena Nalewajki

wybuch powstania Marka Żmajły

wybuch powstania Krzysztofa Kosińskiego

zawarcie polsko-litewskiej unii realnej w Lublinie

wybuch powstania Tarasa Fedorowicza

wybuch powstania Dymitra Huni

zawarcie religijnej unii brzeskiej

Dla nauczyciela

Autor: Stanisław Mrozowicz

Przedmiot: Historia 2022, Historia

Temat: Pierwsze powstania kozackie

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

XXII. Polityka wewnętrzna i zagraniczna Rzeczypospolitej Obojga Narodów w XVII w. Uczeń: spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

1) wyjaśnia wewnętrzne i międzynarodowe uwarunkowania XVII-wiecznych konfliktów Rzeczypospolitej Obojga Narodów;

Treści nauczania - wymagania szczegółowe

Zakres podstawowy

XXII. Polityka wewnętrzna i zagraniczna Rzeczypospolitej Obojga Narodów w XVII wieku. Uczeń:

1) omawia konflikty wewnętrzne i zewnętrzne Rzeczypospolitej Obojga Narodów w okresie panowania Wazów;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- opisuje organizację społeczności Kozaków;
- przedstawia relacje łączące Kozaków z Rzeczpospolitą;
- wyjaśnia przyczyny i opisuje przebieg pierwszych powstań kozackich;
- opisuje politykę polskich królów wobec Kozaków.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;

- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- rozmowa nauczająca z wykorzystaniem ćwiczeń interaktywnych;
- analiza materiału źródłowego (porównawcza);
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Faza wstępna:

1. Wyświetlenie przez nauczyciela tematu i celów zajęć, przejście do wspólnego ustalenia kryteriów sukcesu.
2. Nauczyciel poleca uczniom przygotować w parach pytania z nim związane. Czego uczniowie chcą się dowiedzieć? Co ich interesuje w związku z tematem lekcji?

Faza realizacyjna:

1. Praca z tekstem. Uczniowie indywidualnie zapoznają się z treścią sekcji „Przeczytaj” i zapisują na kartkach minimum pięć pytań do tekstu. Wybrana osoba zbiera pytania do urny. Nauczyciel dzieli uczniów na pięcioosobowe grupy, które losują pytania z puli i przygotowują odpowiedzi. Zespół, który jest gotowy, zgłasza się i przedstawia rezultaty swojej pracy. Pozostali uczniowie wraz z nauczycielem weryfikują poprawność odpowiedzi.
2. Praca z multimediami („Linia chronologiczna”). Uczniowie pracują w parach. Analizują treść polecenia 3: „Czy twierdzenie prof. Władysława Tomkiewicza, że Rzeczpospolita mogła zaprowadzić spokój na Ukrainie jedynie przez zniszczenie Kozaczyzny lub stworzenie jej odpowiednich warunków bytu, jest uzasadnione w świetle powyższych źródeł? Uzasadnij swoje zdanie”. Uczniowie dyskutują, a następnie zapisują wnioski. Wybrane pary omawiają swoje rozwiązanie i spostrzeżenia na forum klasy.

3. Praca z drugim multimedium („Film + Sprawdź się”). Nauczyciel prezentuje multimedia. Tym razem uczniowie pracując w grupach czteroosobowych, przygotowują odpowiedź do polecenia 3: „Opisz, czym był i czemu służył rejestr Kozaków”, a następnie do polecenia 5: „Scharakteryzuj politykę królów polskich wobec Kozaków”. Po wyznaczonym czasie wybrane grupy odczytują swoje odpowiedzi na forum. Inni uczniowie uzupełniają informacje. Nauczyciel pilnuje porządku pracy.

Faza podsumowująca:

1. Na koniec zajęć nauczyciel raz jeszcze wyświetla na tablicy interaktywnej lub przy użyciu rzutnika temat lekcji i cele zawarte w sekcji „Wprowadzenie”. W kontekście wyświetlonych treści prosi uczniów o rozwinięcie zdania: Na dzisiejszych zajęciach nauczyłem się/nauczyłam się...

Praca domowa:

1. Wykonaj ćwiczenia nr 1 i 2 z sekcji „Film + Sprawdź się”.

Materiały pomocnicze:

M. Markiewicz, *Historia Polski 1492–1795*, Kraków 2011.

W.A. Serczyk, *Na Dalekiej Ukrainie*, Kraków 1984.

Z. Wójcik, *Wojny kozackie w dawnej Polsce*, Kraków 1989.

Wskazówki metodyczne:

- Uczniowie mogą przed lekcją zapoznać się z informacjami w sekcji „Linia chronologiczna”, aby aktywnie uczestniczyć w zajęciach i pogłębiać swoją wiedzę.